

УДК 631.22

Мельник О.І.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Тодорюк С.І.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Шекета Ю.П.

*магістр кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КАРПАТСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РАЙОНІ

У статті висвітлено сучасні особливості розвитку фермерського підприємництва в Карпатському економічному районі. Проаналізовано теоретичні особливості фермерства як форми аграрного підприємництва. Обґрунтовано необхідність кадрової підготовки фахівців для ведення фермерського способу господарювання в сучасних умовах.

Ключові слова: фермерське господарство, аграрне підприємництво, сільськогосподарський кооператив, приватний сектор, форми господарювання, ринкові відносини.

Мельник О.И., Тодорюк С.И., Шекета Ю.П. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАРПАТСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЙОНЕ

В статье изучены современные особенности развития фермерского предпринимательства в Карпатском экономическом районе. Проанализированы теоретические особенности фермерства как формы аграрного предпринимательства. Обоснована необходимость кадровой подготовки специалистов для ведения фермерского способа хозяйствования в современных условиях.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, аграрный предпринимательство, сельскохозяйственный кооператив, частный сектор, формы хозяйствования, рыночные отношения.

Melnyk O.I., Todoryuk S.I., Sheketa Y.P. FEATURES OF THE FARM BUSINESS IN THE CARPATHIAN ECONOMIC REGION

The article examined the features of modern farming business in the Carpathian economic region. Theoretical peculiarities of farming as a form of agricultural entrepreneurship. The necessity of personnel training for the maintenance of the farm way of managing in the modern world.

Keywords: farm, agricultural business, agricultural cooperatives, private sector, forms of management, market relations.

Постановка проблеми. Сприяння розвитку фермерського підприємництва є одним із пріоритетів регіональної політики, оскільки це важлива складова конкурентоспроможності економіки району. Сучасний розвиток економіки країни здебільшого сприятливий для великотоварних аграрних підприємств. Однак потрібно враховувати і те, що у більшості економічних районів України важливим взаємопов'язуючим елементом усього аграрного виробництва є фермерське господарство, що суттєво впливає на організаційну систему аграрного сектора економіки всієї країни. При цьому найгострішою проблемою фермерства є не стільки відсутність можливостей адаптуватися до змінних правил конкуренції, скільки соціальні наслідки швидкої реструктуризації і модернізації в ринкових умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням розвитку фермерства в Україні приділили увагу у своїх працях такі вчені: В.П. Горьовий, В.К. Збарський, В.В. Липчук, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, А.С. Мохоненко, А.С. Шолойко та ін. Водночас недостатньо дослідженими залишаються перспективи подальшого розвитку відповідних господарських суб'єктів. Ураховуючи особливості діяльності, обмежені розміри землекористування, низький рівень технічної забезпеченості, конкурентоспроможність фермер-

ських господарств повинна бути своєрідним проявом результатів конкурентної боротьби не окремих суб'єктів, а форми господарювання загалом.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення розвитку фермерського підприємництва в Карпатському економічному районі, обґрунтування заходів щодо врегулювання й стимулювання його подальшого конкурентоспроможного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чисельність і спеціалізація фермерських та особистих господарств населення в Карпатському економічному районі свідчать про наближеність місцевих традицій аграрного виробництва до західноєвропейської культури ведення сільського господарства. У Карпатському районі так само, як і в країнах Європейського Союзу, надають перевагу невеликим господарствам із незначним землеволодінням (до 10 га), що дозволяє досягти високої якості та екологічної чистоти продукції [1, с. 36].

Рівень економічного розвитку Карпатського економічного району оцінюють як середній. За виробництвом національного доходу в розрахунку на душу населення лише Львівська область перевищує середньоукраїнський рівень, а Закарпатська взагалі має найнижчий показник в Україні. Низькими залишаються врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин, що призводить до зниження середньорічного виробництва сільськогосподарської

продукції та його ефективності в загальному секторі порівняно з індивідуальними [2, с. 265].

У Карпатському економічному районі функціонують аграрні підприємства з різними організаційно-правовими формами господарювання. Серед них переважають підприємства з приватною формою власності. Найбільша частка відносно всіх аграрних підприємств як в Україні (74,5%), так і в областях Карпатського економічного району, зокрема в Закарпатській області (91%), припадає на фермерські господарства. Основні характеристики фермерських господарств Карпатського економічного району наведено в таблиці 1.

Розвиток аграрного виробництва в районі має ряд особливостей, визначальною з яких є виробництво сільськогосподарської продукції в найбільш екологічно чистих умовах в Україні. Своєю чергою це зумовлено такими причинами:

- 1) лісистість значної частини території, на якій здійснюється сільськогосподарське виробництво;
- 2) низька зосередженість великих промислових підприємств, у яких майже немає шкідливих виробництв.

Результатом проведення земельної реформи в Україні є формування на основі приватної форми власності різних організаційно-правових форм господарювання, серед яких можна виділити три основних: приватні підприємства, фермерські господарства та особисті селянські господарства (господарства населення). До складу сільськогосподарського належать також фермерські господарства, тобто поняття «сільськогосподарські підприємства» містить також і фермерські господарства згідно з чинним українським законодавством [8, с. 5].

Як видно з рис. 1, площа сільськогосподарських угідь в аграрних підприємствах скоротилася у 2,4 рази, тоді як площа земель господарств населення зросла більше ніж у 6 разів. Такі зміни обу-

мовлені насамперед паюванням земель недержавних сільськогосподарських підприємств і приватизацією земельних ділянок (паїв). Так, 27,5 млн га було розпайовано серед членів сільськогосподарських підприємств. Із загального числа 6,9 млн громадян, які набули право на земельну частку (пай), близько 400 тис. громадян вилучили свої земельні паї в натурі (на місцевості), а 1,2 млн громадян приєднали земельні ділянки і земельні паї площею 4,7 млн га до особистих селянських господарств.

У приватній власності перебуває близько 4343,7 тис. га сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі 4223,3 га на базі яких створено 32303 фермерських господарств. При чому на одне фермерське господарство у 2015 р. припадає більше 134 га сільськогосподарських угідь.

Більше половини цих сільськогосподарських угідь (12 млн га) зосереджено в господарських товариствах, 15,5% – у приватних підприємствах, 2,6% – у кооперативах, 21,5% – у фермерських господарствах, 2,6% – у державних підприємствах, 2,6% – у підприємствах інших організаційних форм. Ситуація дещо зміниться, якщо, розглядаючи структуру використання сільськогосподарських угідь, врахувати приватний сектор без створення юридичної особи (рис. 2). За такого підходу 43% уже зосереджено в господарських товариствах, 20% – у приватному секторі без створення юридичної особи, 14% – у приватно-орендних підприємствах, 3% – у кооперативах, 13% – у фермерських господарствах, 7% – у підприємствах інших організаційних форм.

Зменшення кількості аграрних підприємств відбувається за рахунок збільшення площ землекористування і відповідне зменшення числа дрібних та середніх формувань. Так, із 2015 р. середня площа аграрних підприємств збільшилася з 419,4 га до 478,78 га. Також зменшилася на 836 одиниць кількість підприємств, що не мали у своєму користуванні

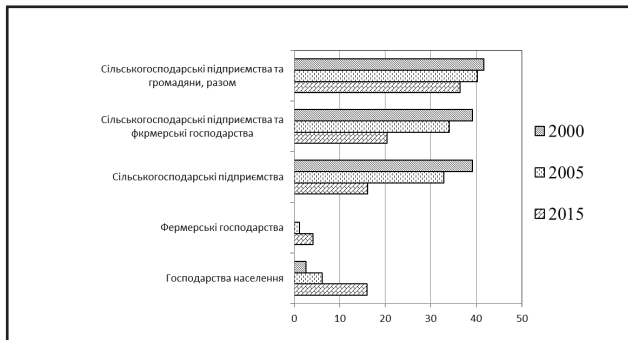

Рис. 1. Динаміка зміни розподілу сільськогосподарських угідь України за категоріями господарств за 2000–2015 рр., млн га.

Примітка: дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [7].

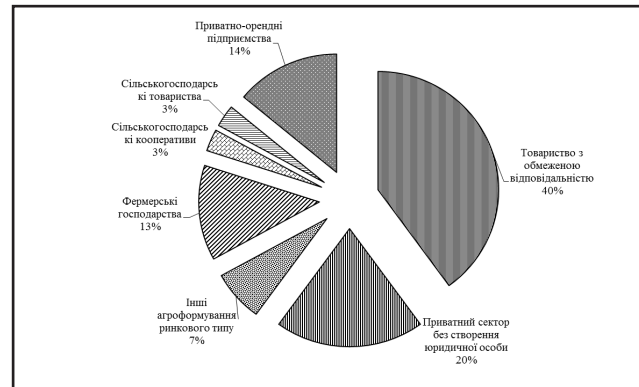

Рис. 2. Структура використання сільськогосподарських угідь у 2015 р., %

Примітка: дані Державної служби статистики України [6].

Таблиця 1

Основні характеристики фермерських господарств Карпатського економічного регіону у 2015 р.

	Усі фермерські господарства	Зокрема, господарства, які очолюють	
		жінки	чоловіки
Кількість господарств, одиниць	32303	6421	25882
Площа сільськогосподарських угідь – усього, тис. га	4343,7	678,6	3665,1
зокрема, ріллі	4223,3	660,2	3563,1
у розрахунку на 1 фермерське господарство			
Площа сільськогосподарських угідь – усього, га	134,5	105,7	141,6
зокрема, ріллі	130,7	102,8	137,7

Примітка: дані Державної служби статистики України [6].

Таблиця 2

Рівень рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції фермерських господарств
Карпатського економічного району, %

Вид продукції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зернові та зернобобові культури	19,7	28,4	19,5	9,3	24,2	38,6
Насіння соняшнику	63,6	57,4	45,4	35,7	40,2	71,5
Цукрові буряки (фабричні)	17,5	29,3	14,2	8,2	20,9	16,1
Овочі	26,4	24,6	11,7	22,1	20,3	43,8
Картопля	32,4	13,7	-4,2	23,0	26,1	21,5
Плоди та ягоди	20,0	20,7	8,6	22,7	48,4	66,2
Виноград	3,5	20,3	62,9	33,4	-14,7	38,2
Молоко	21,0	20,5	4,9	21,4	19,7	20,5
Велика рогата худоба на м'ясо	-18,0	-6,6	-7,1	-13,7	-10,1	3,3
Свині на м'ясо	-5,2	-2,6	-2,5	-5,0	1,0	2,4
Вівці та кози на м'ясо	-5,8	-10,9	-13,7	-2,6	-14,0	-2,9
Птиця на м'ясо	7,3	3,4	13,4	3,4	2,6	10,2

Примітка: дані Державної служби статистики України [6].

сільськогосподарських угідь. Порівняно з 2014 р. середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств та середній розмір підприємства без урахування фермерських господарств збільшилися на 19 га та на 126 га, і становили 410 га та 1289 га відповідно. Із загальної кількості підприємств 45 тис. мають сільськогосподарські угіддя. З них 67,3% підприємств мають площу до 100 га, 15,8% – від 100 до 500 га, 5,6% – від 500 до 1000 га, 5,4% – від 1000 до 2000 га, 5,9% – понад 2000 га [5].

У 2015 р. відбулося подальше укрупнення фермерських господарств. Загальна кількість фермерських господарств, що мають у своїй структурі сільськогосподарські угіддя, за аналізований нами проміжок часу зменшилася на 3713 одиниць. При цьому спостерігається збільшення числа більш великих за своїми розмірами господарств. Орендовані землі фермерських господарств склали 78,4% загальної площі землі в їх користуванні.

Показники рентабельності рівня сільськогосподарської продукції фермерських господарств істотно зросли за 2010–2015 рр., що позитивно впливає на розвиток сільського господарства Карпатського регіону та України загалом. Найбільший рівень рентабельності сільськогосподарської продукції спостерігається в зернових культурах та насіння соняшнику, також значне підвищення порівняно з минулими роками набувають такі продукти як овочі, ягоди та картопля. Таке зростання має позитивний вплив сільського господарства в рослинницькій продукції. Позитивними результатами даних показників є збільшення надходження грошових коштів та іноземних інвестицій у фермерські господарства. Також у цьому є і соціальний ефект оскільки постає завдання в керівництва збільшення кількості кваліфікованих кадрів. Однак ми спостерігаємо і негативні показники щодо минулих років найбільшого рівня рентабельності як вівці та кози на м'ясо, оскільки в цю галузь виробництва поступає мала кількість інвестицій, а також несприятливість погодних умов на теренах Карпатського регіону.

За всю історію розвитку українського фермерства розміри господарств змінювалися по-різному. Особливістю є те, що навіть у межах одного регіону, де сформувалися фактично типові умови господарювання, спостерігаються різні за розмірами господарства. Так, середні розміри ферм у Львівській області в 6,8 раза більші, ніж у сусідній Закарпатській (рис. 3).

Як бачимо, фермерські господарства Карпатського економічного району є відносно малоземельними, проте спостерігаємо широку варіацію розмірів фермерських господарств: від 7,6 га у Закарпатській області до 51,6 га – у Львівській.

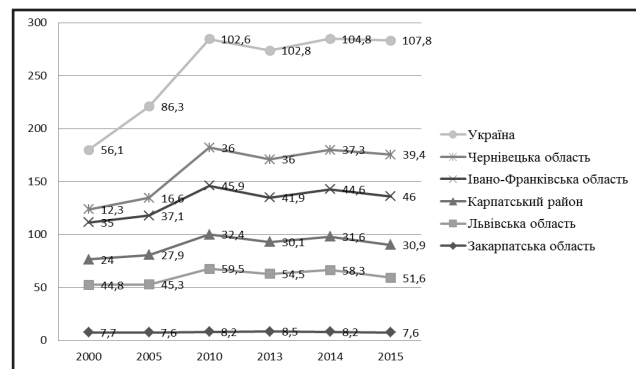

Рис. 3. Розміри фермерських господарств Карпатського економічного району у 2000–2015 рр., га

Примітка: за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [7].

Закарпатська область є найбільшою за кількістю зареєстрованих фермерських господарств серед областей Карпатського району, але розміри господарств є найменшими, що зумовлено особливостями географічного положення. Крім того, впродовж останніх дванадцяти років ситуація практично незмінна.

У час економічних перетворень і реформ розвиток аграрного підприємництва є одним із першочергових завдань як району, так і всієї країни. Головна мета – перейти від державного монополізму в сільському господарстві до колективного і приватного виробництва. Одну з провідних ролей у цьому завданні відіграють фермерські господарства.

Поширення фермерських господарств є важливою частиною ринкового шляху розвитку аграрного сектора економіки України, де фермерське господарство є рівноправною формою здійснення сільськогосподарської підприємницької діяльності поряд із державними, колективними, орендними та іншими підприємствами й організаціями, господарськими товариствами. Фермерські господарства становлять невід'ємну частину агросектора національної економіки, що органічно пов'язано з усіма її секторами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сіняговський Д.В. Фермерське господарство. Правові та організаційні аспекти / Д.В. Сіняговський // Фермерські господарства та перспективи їх розвитку в Україні // Мікроекономіка. – 2014. – С. 35–38.
2. Долинська М.С. Фермерські господарства України: землекористування, порядок створення, діяльність та припинення діяльності / М.С. Долинська. – Х. : Страйд, 2005. – 261 с.
3. Кримська О.М. Проблеми утворення та функціонування фермерського господарства / О.М. Кримська // Право і Безпека. – 2010. – № 4. – С. 239–243.
4. Белей Н.П. Особливості розвитку фермерського підприємництва в областях Карпатського регіону [Електронний ресурс] / Н.П. Белей. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural.
5. Попов А.С. Сучасний стан і основні тенденції використання земель сільського господарського призначення [Електронний ресурс] / А.С. Попов // Ефективна економіка. – 2016. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4775>.
6. Прокопенко О.М. Фермерські господарства : статистичний збірник / О.М. Прокопенко // Державна служба статистики України. – Київ, 2016. – 251 с.
7. Офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/>.
8. Лопатинський Ю.М. Особливості трансформації структури аграрного сектора економіки України / Ю.М. Лопатинський, О.І. Мельник // Агросвіт. – 2013. – № 18. – С. 3–10.
9. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектору: інституціональні засади : монографія / Ю.М. Лопатинський. – Чернівці : Рута, 2006. – 344 с.